

INFORME SOBRE ELS DRETS DE L'INFANT 2020

RESUM EXECUTIU

La pandèmia de la COVID-19 i la situació d'emergència sanitària global han tingut un impacte especialment negatiu entre els infants i en l'exercici efectiu dels seus drets. El dret a la mobilitat, a l'educació, a l'atenció a la salut mental, al desenvolupament, entre molts altres, han quedat condicionats per les decisions que, amb vista a la contenció de la propagació del virus i la protecció de la salut, s'han anat adoptant en relació amb molts serveis adreçats a infants i adolescents, com ara els serveis educatius, socials, de protecció de la infància, d'atenció a la discapacitat, de lleure, entre d'altres.

En la gestió de la crisi sanitària, i en les mesures preses per protegir la població i salvaguardar el dret a la vida i la salut de totes les persones, malgrat la urgència i la gravetat de la situació, s'ha de tenir en consideració l'interès primordial de l'infant i que els infants són un col·lectiu especialment vulnerable que està en ple procés de desenvolupament. Limitar l'accés a les oportunitats socials i educatives posa en risc el seu màxim desenvolupament possible, especialment en el cas dels infants socialment desfavorits.

Cal afegir, a més, el risc que algunes d'aquestes afectacions romanguin un cop la situació de pandèmia estigui controlada, a causa de la conseqüent crisi econòmica.

Davant d'aquesta situació, l'informe anual d'infants del Síndic exposa 10 elements clau sobre les polítiques d'infància, partint de la situació de mancances estructurals, sobre els quals el síndic ha desplegat actuacions específiques relacionades amb la situació generada per la crisi actual.

1. LA GESTIÓ ADULTOCÈNTRICA DE LA PANDÈMIA

Les primeres mesures que es van prendre van ser el tancament dels centres educatius i la supressió de les activitats educatives complementàries i de lleure, com si l'infant fos un agent principal de transmissió del virus.

Durant l'aplicació de l'estat d'alarma, els infants i els adolescents van restar invisibilitzats com a subjectes de dret. Les seves necessitats i els seus drets no apareixen clarament especificats en els textos normatius que es van aprovar després que es decretés l'estat d'alarma. Ha faltat una justificació clara i rigorosa de la ponderació de drets en conflicte que s'ha dut a terme per assegurar que en cadascuna de les mesures acordades s'ha pres en consideració l'interès primordial de l'infant.

Els infants i adolescents sovint són percebuts com a objecte de regulació i protecció per fer efectives unes mesures decidides per adults, explicades als adults i per atendre un problema que, en el cas de la propagació del virus, també té una afectació principal en la població adulta. La participació i escolta dels infants, que ja és escassa en totes les decisions que els afecten en la vida ordinària, es posiciona, en situació d'emergència, en un lloc encara més ignot. Es re situa l'infant en l'àmbit privat, on han estat emplaçades durant molts anys la criança i l'educació dels infants, i no com a subjecte de dret.

Algunes recomanacions fetes

- Cal esmerçar esforços perquè les administracions i les institucions intervinents, en totes les decisions que s'adoptin, prenguin en consideració l'interès primordial dels infants i adolescents, comptant amb la seva participació, i que les autoritats comuniquin i expliquin per les vies més accessibles a aquest col·lectiu, en un llenguatge entenedor i adaptat a les diverses edats, el motiu de les decisions preses, les afectacions en els seus drets i la ponderació que se n'ha fet.
- En les mesures preses durant la crisi de la COVID-19, cal valorar les necessitats específiques dels infants i adolescents, per ponderar els drets en conflicte en cadascuna de les mesures preses tot fent prevaler l'interès superior de l'infant, i el dret a la participació i a l'escolta.

2. L'INCREMENT DE LA POBRESA INFANTIL DAVANT LA CRISI ECONÒMICA

Durant el període de confinament domiciliari aplicat durant el segon trimestre de 2020, els infants socialment desfavorits van patir un impacte especialment negatiu de la pandèmia de la COVID-19. Aquest impacte especialment negatiu ve donat, en primer lloc, per les condicions materials de vida: aquests infants acostumen a residir en habitatges de dimensions més reduïdes, amb pitjors condicions ambientals i més massificats, i de vegades també sense el suport i l'acompanyament afectiu necessari dels progenitors per garantir-ne el màxim desenvolupament possible.

El confinament domiciliari i el tancament temporal dels àmbits de socialització habituals per als infants (escola, activitats de lleure, barri, etc.) encara han fet més dependent el desenvolupament dels infants de les oportunitats disponibles en el seu entorn familiar immediat. Sense els beneficis socials derivats de la participació dels centres escolars, dels serveis d'intervenció socioeducativa, etc., les desigualtats socials en l'accés al benestar entre els infants que viuen en aquestes condicions materials i els infants en una situació socialment més afavorida són més elevades.

A més, un dels efectes més evidents de la pandèmia és i serà la crisi econòmica derivada de les mesures de prevenció de possibles contagis, que han tingut una afectació directa sobre el desenvolupament de l'activitat econòmica. Aquesta crisi econòmica suposarà un increment de la precarietat social en què es troben (i es trobaran en un futur proper) moltes famílies a causa de l'increment de la taxa d'atur i la consegüent reducció d'ingressos, amb afectacions concretes sobre la qualitat de vida dels infants.

En els darrers anys, el Síndic ja ha destacat que la millora de la conjuntura macroeconòmica viscuda en el període 2014-2019 no havia comportat una millora dels indicadors de risc de pobresa a Catalunya. De fet, l'any 2019 la taxa de risc de pobresa infantil se situa en el 31,1% la xifra més elevada al llarg de la darrera dècada, mentre que la privació material severa, a l'entorn del 9% dels infants.

L'impacte de la crisi econòmica en els infants i els seus progenitors no es limita a les seves condicions materials de vida, sinó que remet també a condicions afectives derivades de situacions d'inestabilitat i de patiment psicològic familiar creixents (situacions de tensió i inseguretat, estrès), associades a la pobresa, que acaben repercutint en el benestar dels infants. Aquesta afectació sobre el benestar se suma als efectes psicològics derivats de la situació de confinament i de les restriccions imposades en el desenvolupament ordinari de la vida quotidiana, arran de les mesures de prevenció per evitar el contagi del COVID-19 durant els darrers mesos.

El malestar que generen les situacions de pobresa entre els infants té repercussions negatives en el seu desenvolupament emocional i social, i també en el seu rendiment escolar. L'experiència demostra que la situació socioeconòmica familiar té relació amb les condicions de salut dels infants, sigui en aspectes vinculats a la malnutrició infantil, com ara la prevalença de l'obesitat, sigui en aspectes vinculats amb la salut mental. L'anàlisi de les dades de l'Enquesta de salut de Catalunya de l'any 2018 posa de manifest que els infants de 4 a 14 anys de classe social baixa tenen més del doble de probabilitats de patir un trastorn mental que els infants de classe social alta.

Pel que fa als ajuts econòmics, cal destacar en positiu l'increment dels ajuts d'urgència atorgats pels serveis socials arran de la pandèmia, i també l'aprovació per part del Govern de l'Estat de l'ingrés mínim vital, tot i que queda pendent com es complementarà amb la renda garantida de ciutadania, que té una funció similar.

De fet, el Departament de Treball, Afers Socials i Famílies posa en valor la importància de la renda garantida de ciutadania (RGC), la implantació de la qual es va iniciar el setembre de 2017. Així, considera que el conjunt d'actuacions previstes en l'RGC formen un cos discriminador positiu per a les famílies amb fills a càrrec, i que el caràcter integral de la prestació també dona resposta a la pobresa infantil que es deriva de l'existència de famílies amb infants en situació de pobresa extrema.

Val a dir que durant l'any 2020, fins al mes d'octubre, ha augmentat el nombre d'infants beneficiaris en un 23,2% respecte de l'any 2019, fins als 35.772 en total (vegeu la taula 1). Durant els tres primers trimestres de l'any 2020, s'ha invertit la mateixa quantitat de finançament que en tot l'any 2019.

Taula 1. Evolució del nombre de beneficiaris de la renda garantida de ciutadania (2017-2020)

	2017	2018	2019	2020 (oct)
Destinatari	67.920	68.163	75.839	95.036
Beneficiaris menors d'edat	23.979	25.643	29.025	35.772
Import pagat en prestació pel col·lectiu de famílies activables laboralment	74,2 M€ (Setembre-Desembre)	240,5 M€ (Gener-Desembre)	267,5 M€ (Gener-Desembre)	267,9 M€ (Gener-October)

Font: Renda garantida de ciutadania. Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector i les Cooperatives

Finalment, convé destacar l'impacte de la crisi econòmica sobre la capacitat de les famílies amb infants a càrrec per fer front al pagament de lloguers o hipoteques. Si bé durant el període d'aplicació de l'estat d'alarma previ a l'estiu es van suspendre l'execució dels desnonaments, actualment el Síndic torna a rebre queixes sobre la situació en què es troben famílies que perden la seva llar i que no troben en les administracions una alternativa residencial en condicions adequades per als infants.

Algunes recomanacions fetes

■ Articular un sistema integrat de prestacions econòmiques per combatre la pobresa infantil que garanteixi l'accessibilitat econòmica als diferents serveis socials i educatius. Aquesta integració ha de permetre racionalitzar i simplificar la tramitació per a les persones beneficiàries i la gestió per a les administracions; situar les necessitats de l'infant en un lloc central, com a subjecte amb dret a percebre prestació, i no només el conjunt de la unitat familiar; focalitzar i intensificar l'esforç que fan les administracions en prestacions econòmiques sobre els infants que pateixen situacions de pobresa, i optimitzar l'impacte d'aquestes prestacions econòmiques per mitjà d'altres actuacions d'intervenció social que les acompanyin dutes a terme pels serveis socials, educatius i sanitaris, etc.

■ Garantir que el dret a un nivell de vida adequat dels infants sigui un dret subjectiu exigible davant de les administracions i en seu judicial. El Síndic ha insistit al Departament de Treball, Afers Socials i Famílies en la necessitat d'establir normativament els mínims considerats essencials per garantir el dret de l'infant a un nivell de vida adequat, que es determini la renda de suficiència econòmica de què ha de disposar una família per garantir l'accés de qualsevol infant a aquests mínims establerts i que es creï una prestació específica condicionada a la renda per garantir que les famílies amb infants que no disposen dels ingressos necessaris puguin satisfer els mínims establerts.

3. MANCANCES DE SUPORT, ACOMPANYAMENT I CURA DELS INFANTS EN CONTEXT DE PANDÈMIA

Durant l'any 2020, els serveis socials han tingut nombroses dificultats per exercir la seva funció de suport i acompanyament a les famílies, sigui per les limitacions imposades en moments de confinament per les autoritats sanitàries a l'hora de mantenir contactes directes amb les persones usuàries, sigui també per l'increment de les demandes d'atenció social derivades de l'increment de la vulnerabilitat en l'actual context de crisi econòmica.

Les ràtios de personal dels equips bàsics d'atenció social i els equips especialitzats d'atenció a la infància i l'adolescència no han estat suficients per atendre l'increment de necessitats manifestades durant els darrers mesos en un context de més dificultats en la intervenció directa.

L'increment de la demanda de les famílies provoca una sobrecàrrega per als professionals, que dificulta les possibilitats de desenvolupar els plans de treball i donar resposta a les necessitats detectades en condicions adequades. El volum de feina dels serveis socials fa difícil el treball amb les famílies que requereixen acompanyaments familiars i plans de treball més intensius.

Hi ha manca de recursos per intervenir de manera preventiva en situacions familiars amb progenitors que tenen dificultats en la cura i l'educació dels infants (programes de criança positiva, programes de reforç escolar, etc.) i en nuclis familiars o de convivència amb vulnerabilitat social i econòmica i/o amb algun membre de la família especialment vulnerable que necessita suport d'atenció directa específic (infants, persones amb discapacitat, etc.).

Els serveis d'intervenció socioeducativa també van tenir dificultats per actuar durant els mesos de confinament. La manca d'un treball compartit amb els centres escolars va limitar les seves possibilitats de donar suport a l'escolaritat de l'alumnat socialment desfavorit, especialment necessari davant la desconexió de molts alumnes durant el darrer trimestre de curs 2019/2020. En efecte, les informacions rebudes a aquesta institució fan referència a la manca de coordinació suficient entre els centres escolars i els serveis d'intervenció socioeducativa existents al territori durant el període de confinament per garantir un millor acompanyament de l'alumnat socialment desfavorit amb més dificultats de vinculació amb els centres escolars i amb més mancances socioeducatives.

Amb tot, val a dir que els centres oberts, que són un dels principals serveis d'intervenció socioeducativa, mostren des de fa anys una tendència de creixement del nombre de places disponibles. L'any 2020 els centres oberts han increment novament el nombre de places, fins a les 11.193, el nombre de centres, 312 i també la inversió destinada, 13,6 milions d'euros (vegeu la taula 2). Aquest creixement progressiu de places, així com el desplegament del servei itinerant, ha permès millorar la cobertura social i territorial del servei.

Taula 2. Centres oberts a Catalunya (2005-2020)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (set)
Subvenció adreçada als centres oberts del Departament	3,2 M €	4,6 M €	5,8 M €	5,8 M €	5,8 M €	6,2 M €	6,5 M €	6,5 M €	6,5 M €	7,3 M €	8,0 M €	9,5 M €	10,1 M €	10,5 M €	12,6 M €	13,6 M €
Places de centres oberts	5.392	5.438	5.714	6.236	6.301	6.698	7.591	7.533	7.876	8.562	8.979	9.426	9.616	10.225	10.727	11.193
Nombre de centres	-	-	-	-	-	196	199	219	221	238	243	252	270	285	299	312

Font: Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència

Nota: el pressupost adreçat als centres oberts del Departament inclou subvencions i contracte programa. Les dades de places de centres oberts inclouen els serveis d'intervenció socioeducativa, tant en l'aspecte pressupostari com de places i centres.

L'anul·lació de les activitats en centres oberts i serveis d'intervenció socioeducativa, la suspensió de les visites de treballadors i educadors socials a domicili i la suspensió d'altres serveis especialitzats (especialment serveis terapèutics de diferent tipus) han derivat en la desatenció de necessitats importants de suport, de cura i d'acompanyament en el si de les famílies, tot i les mesures excepcionals establertes per la Generalitat per facilitar la reorganització de recursos humans per donar resposta a les necessitats en els àmbits sanitari i social.

A més, atesa la limitació de recursos, l'atenció de primària s'ha hagut de centrar en l'atenció de situacions més urgents d'emergència social, serveis d'alimentació i atenció de les necessitats bàsiques dels infants i atenció de les persones més vulnerables, però deixant de banda, en molts casos, l'atenció directa i domiciliària de persones i nuclis familiars que requerien suport personal de diferents tipus (suport educatiu, suport a la parentalitat, atenció directa de persones amb discapacitat o dependència, acompanyament).

Teletreball: mesura de conciliació o invisibilització de la necessitat d'atenció i cura dels infants. En el context el teletreball s'ha revelat, juntament amb altres mesures de flexibilització de la jornada i de conciliació laboral, com una de les mesures adequades per resoldre la necessitat d'atenció i de cura dels infants a càrrec. El Síndic, però, vol fer notar que el teletreball com a solució per a l'atenció d'un infant a càrrec invisibilitza i menysté de nou les necessitats de l'infant, per una banda, i la tasca de la cura dels infants, que requereix atenció i dedicació plena per part de l'adult o adults que l'assumeixen, per l'altra.

La suspensió de les visites en els serveis tècnics de punt de trobada durant l'estat d'alarma. Durant la vigència de l'estat d'alarma el Síndic va conèixer situacions d'afectació dels drets dels infants a causa de la impossibilitat de garantir el seu dret a relacionar-se regularment amb ambdós progenitors o per la limitació de la via ordinària de resolució de conflictes, per mitjà dels òrgans jurisdiccionals, a supòsits molt excepcionals.

La limitació de les visites amb els progenitors privats de llibertat a causa de la crisi sanitària. Durant l'estat d'alarma també es va veure afectat el dret dels infants i adolescents a tenir relació i mantenir un contacte regular amb els seus progenitors en el cas dels infants amb progenitors a la presó, a causa de la supressió general de les visites amb els interns.

Algunes recomanacions fetes

- Garantir (Departament de Treball, Afers Socials i Famílies i administracions locals) una dotació de recursos humans i econòmics als serveis socials suficient per poder atendre adequadament les necessitats existents entre les famílies en situació de vulnerabilitat social i per preservar la qualitat de la seva intervenció social.
- Establir els serveis socials d'atenció primària com a serveis essencials que han de garantir, en tot moment, els serveis d'atenció directa de cura, acompanyament i suport a les persones i nuclis familiars vulnerables, i especialment a les famílies amb infants a càrrec.
- Adoptar mesures per reforçar els equips dels serveis socials d'atenció primària i, en concret, del personal especialitzat en l'atenció psicosocial d'infants i adolescents també en situacions en què no puguin assistir als centres i serveis on els atenen habitualment (educatius, centre oberts, serveis terapèutics, etc.)
- Potenciar la col·laboració entre els serveis socials d'atenció primària, els serveis d'intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents i els altres serveis de suport psicosocial o de salut mental infantojuvenil que habitualment facin

Algunes recomanacions fetes

seguiments d'aquest infants i adolescents, per atendre'ls de manera domiciliària sempre que sigui necessari.

- Augmentar la provisió i la dotació de prestacions, programes i serveis d'atenció directa i serveis terapèutics per a l'acompanyament psicològic de les famílies i els infants que han vist deteriorades les seves condicions de vida, les seves competències personals i les seves relacions familiars i socials, i que presenten mancances afectives i d'atenció familiar.

- Preveure permisos retribuïts per a la cura d'infants i adolescents que puguin atendre les contingències derivades de la pandèmia i no perjudicar les famílies afectades.

4. EL REPTE DE LA PRESENCIALITAT I LA LLUITA CONTRA LES DESIGUALTATS A L'ESCOLA

La pandèmia de la COVID-19 ha tingut un gran impacte sobre l'exercici efectiu del dret a l'educació dels infants, sigui perquè ha comportat (i està comportant) el tancament de centres o el confinament d'alumnat, sigui perquè les mesures de prevenció de possibles contagis interfereixen en l'activitat docent i en la dinàmica ordinària dels centres, sigui perquè aquests obstacles en el desenvolupament de l'activitat educativa suposen un escenari propici per a la reproducció i l'amplificació de les desigualtats educatives.

L'amplificació de les desigualtats educatives durant la represa telemàtica del curs 2019/2020. Les famílies socialment més capitalitzades tendeixen a garantir un suport educatiu més gran als seus fills, en general però especialment durant el període de confinament, per la qual cosa desactivar l'escola perjudica particularment els infants i adolescents que tenen una situació social menys afavorida.

La suspensió de l'activitat escolar en el cas de l'alumnat amb més dificultats d'escolarització i amb menys predisposició a la vinculació amb la institució escolar suposa una desconnexió que, quan s'allarga en el temps, incrementa el risc no només de pèrdua d'hàbits d'estudi, sinó, sobretot, especialment en el cas dels adolescents, d'abandonament educatiu prematur.

Durant el tercer trimestre del curs 2019/2020 molts alumnes socialment desfavorits no van poder seguir l'activitat lectiva programada de manera adequada durant el curs 2019/2020, malgrat les actuacions dutes a terme per administracions, centres i professorat, no només per problemes de connectivitat, sinó també per dèficits d'acompanyament familiar i per problemes de desafecció escolar accentuats en l'actual situació de confinament.

La represa de l'activitat lectiva en condicions de confinament ha plantejat riscos que convenia atendre, principalment: (a) per efecte de la bretxa digital, el risc que una part de l'alumnat no disposi a la llar dels recursos tecnològics necessaris per desenvolupar l'activitat lectiva de manera virtual; (b) per efecte del nivell més baix d'autonomia i d'habilitats digitals dels infants petits, el risc de condicionar el seguiment en situació de confinament de les activitats lectives per part d'aquests al paper d'acompanyament que vulgui tenir cada família en particular, la qual cosa pot contribuir a reforçar l'impacte de l'origen social familiar en el desenvolupament de l'infant; (c) per efecte de la segregació escolar, el risc que els centres d'alta complexitat, que presenten una elevada concentració d'alumnat socialment desfavorit, tinguin més dificultats per garantir que les activitats lectives arribin al conjunt de l'alumnat i que aquest rebi l'acompanyament necessari i adequat a les seves necessitats; i (d) objectivament, atès

que la interrupció de l'activitat lectiva ordinària suposa un obstacle de cara a consolidar els aprenentatges de l'alumnat i de completar el programa curricular previstos a inici de curs per a cada nivell educatiu, el risc que aquesta situació, si no és ponderada adequadament en l'avaluació final de l'alumnat, derivés en un increment dels nivells de repetició, des de la convicció que determinat alumnat no està en disposició de promocionar de curs perquè no ha adquirit correctament determinats aprenentatges que es consideren bàsics.

La necessària presencialitat en el nou curs 2020/2021. En el marc de l'informe *Els centres educatius amb elevada complexitat davant la crisi derivada de la pandèmia de la COVID-19*, de mes de maig de 2020, el Síndic va recordar la importància d'encarar el nou curs amb l'assumpció de cinc reptes fonamentals.

El primer, davant de les limitacions del treball no presencial, té relació amb la necessitat de desenvolupar el curs en modalitat presencial, amb les dotacions i amb la reorganització dels temps i els espais escolars que ho facin possible. Els protocols i les instruccions desenvolupades pel Departament d'Educació van assumir, des d'un primer moment, la voluntat de garantir aquesta presencialitat, especialment als ensenyaments obligatoris.

Per fer-ho possible, el Síndic va demanar al Departament d'Educació d'adequar les plantilles, especialment dels centres amb elevada complexitat. Calia incrementar les dotacions de personal docent dels centres amb elevada complexitat, d'acord amb les necessitats educatives del seu alumnat, suficient per atendre les necessitats educatives específiques existents. Així mateix, calia garantir la dotació de plantilles més multidisciplinàries als centres amb una elevada complexitat educativa, amb assignacions de professionals de l'àmbit social (tècnics d'integració social, educadors socials, treballadors socials, etc.) i de l'àmbit de la salut (psicòlegs, logopedes, etc.) i de figures professionals com les dels promotors escolars o els tècnics d'integració social en el conjunt de centres amb elevada complexitat.

El segon repte per afrontar és convertir les escoles en espais segurs per a l'alumnat i la resta de la comunitat educativa. En aquest sentit, el Síndic de Greuges va emetre una resolució al Departament d'Educació sobre les garanties per fer compatible els drets a la salut i a l'educació, de cara a l'inici de curs 2020/2021, després de rebre més d'un centenar de queixes de famílies preocupades per les condicions en què s'iniciava el curs. Entre altres aspectes, aquesta resolució remet a la situació d'incertesa en què es troben molts alumnes que pateixen malalties cròniques d'elevada complexitat que puguin augmentar el risc de gravetat en cas de contraure la COVID-19, o també de molts alumnes que conviuen amb familiars amb aquestes patologies, i que a l'inici de curs no sabien si podrien assistir als centres per seguir l'activitat lectiva de manera presencial o bé podrien seguir-la per via telemàtica, o bé es podrien acollir a modalitats d'atenció educativa domiciliària ja prevista per als alumnes que cursen ensenyaments obligatoris en centres sostinguts amb fons públics i pateixen una malaltia prolongada que els impedeix d'assistir a les classes.

El Protocol sobre la gestió de casos COVID-19 als centres educatius preveu valorar la situació dels alumnes que pateixen una malaltia crònica d'elevada complexitat que pugui augmentar el risc de gravetat en cas de contraure la COVID-19 (malalties respiratòries greus, malalties cardíagues greus, malalties que afecten el sistema immunitari, diabetis mal controlada, malalties neuromusculars o encefalopaties moderades o greus, etc.), però no especifica quins criteris cal tenir en compte ni quines actuacions generals cal desenvolupar amb aquest col·lectiu per garantir el seu dret a l'educació.

En aquest sentit, el Síndic ha demanat al Departament d'Educació que estableixi, conjuntament amb el Departament de Salut, directrius específiques en què es determinin les condicions necessàries per garantir la presencialitat d'aquest alumnat

als centres, amb les mesures de prevenció i protecció que escaiguin, i també les condicions en què eventualment s'hagin d'adoptar mesures de no-presencialitat per a aquest alumnat si el context epidemiològic del centre no és favorable.

Així mateix, cal que els centres escolars estableixin mesures per garantir la continuïtat de l'activitat lectiva en els casos de quarantena del grup estable de convivència, i també mesures per garantir aquesta continuïtat en el cas d'alumnes que, pel fet de ser sospitosos de ser positius o familiars d'un cas positiu, o pel fet de ser alumnes vulnerables, no puguin seguir l'activitat lectiva al mateix ritme que la resta d'alumnes del grup estable de convivència.

En relació amb aquests dos reptes, val a dir que fins al moment el Síndic ha constatat que el curs 2020/2021 s'està desenvolupant en condicions adequades, amb garanties de presencialitat condicionada a la situació de salut de l'alumnat o del possible risc de contagi, i també amb garanties de seguretat per a la salut. Com preveia el Departament d'Educació, els centres educatius no actuen com a amplificadors de la pandèmia, com a mínim durant els primers mesos de curs.

El tercer repte és prevenir i compensar l'efecte confinament en els aprenentatges i en les trajectòries educatives de l'alumnat. La no-finalització dels programes curriculars previstos per al curs 2019/2020, per efecte de les limitacions del treball a distància amb infants, el risc d'incrementar les repeticions, per efecte de la impossibilitat de finalitzar adequadament els programes curriculars previstos, el risc en la gestió del canvi de centre en la transició de l'educació primària a l'educació secundària obligatòria, per efecte de la diversitat de dinàmiques de treball viscudes en els centres d'origen durant el tercer trimestre del curs 2019/2020, o el risc d'abandonament educatiu prematur als ensenyaments secundaris postobligatoris, especialment en el cas de l'alumnat amb més dificultats d'escolarització i amb menys predisposició a la vinculació amb la institució escolar, per efecte del tancament dels centres i d'una possible desconexió amb l'àmbit escolar, són algunes de les dificultats que caldrà abordar.

El quart repte és prevenir l'impacte educatiu de la crisi econòmica derivada de la pandèmia del COVID-19. En el context actual, el Síndic també destaca la desigualtat educativa derivada dels efectes de la crisi econòmica sobre les condicions materials de vida de l'alumnat socialment desfavorit. Aquesta crisi econòmica suposarà un increment de la precarietat social en què es troben (i es trobaran en un futur proper) moltes famílies a causa de l'increment de la taxa d'atur i la conseqüent reducció d'ingressos. Aquesta realitat incrementarà la complexitat de l'atenció socioeducativa que caldrà proporcionar des dels centres en un context de creixement de la vulnerabilitat social, especialment en centres amb una composició social desfavorida. Menys famílies podran fer-se càrrec de despeses associades a l'escolarització. Sense mesures d'ajuts a alumnat i a centres que vagin més enllà del menjador escolar, no es podrà donar resposta a aquesta necessitat.

L'experiència demostra que el rendiment acadèmic de l'alumnat que presenta una situació de vulnerabilitat social decreix, especialment si no es garanteix des de l'escola una atenció socioeducativa adequada per preservar el seu benestar. El paper de l'escola en la socialització dels infants i en la compensació de desigualtats en aquest context és determinant.

I, finalment, el cinquè repte és garantir el suport als centres amb elevada complexitat. L'efecte confinament i la situació de crisi derivada de la pandèmia de la COVID-19 té un impacte especialment significatiu en els centres amb elevada complexitat i accentua les seves necessitats d'incrementar la dotació de plantilles i que aquestes siguin més multidisciplinàries, i també les necessitats d'augmentar les despeses de funcionament dels centres, per consolidar els seus projectes educatius i garantir la igualtat

d'oportunitats respecte a l'alumnat escolaritzat als centres que no tenen elevada complexitat.

Amb aquest propòsit, cal incrementar, com ja s'ha dit, la dotació de personal de suport, com ara tècnics d'integració social i promotors escolars, als centres amb elevada complexitat.

En relació amb aquesta recomanació, el Departament d'Educació va presentar a mitjan juliol el Pla de millora d'oportunitats educatives per al curs 2020/2021, que preveu 19 mesures adreçades a reduir les barreres econòmiques en els centres, a fer acompanyament, motivació i suport a l'alumnat, a fer acompanyament a les famílies i a l'acció educativa comunitària, amb una inversió de 48 milions d'euros (5 milions per a les sortides i colònies escolars, 4,2 milions per garantir la gratuïtat dels materials escolars, 4 milions a tallers d'estudi i suport escolar, 5,7 milions a l'alumnat amb necessitats educatives especials, 13,5 milions per a la contractació de personal d'atenció educativa, etc.).

El pagament de quotes als centres concertats i a les llars d'infants privades. Durant el tancament dels centres, el Síndic va rebre nombroses queixes i consultes de famílies en desacord per haver d'abonar determinades quotes als centres on estaven escolaritzats els infants durant el període de confinament, tant pel que fa a centres concertats com a llars d'infants privades.

La dependència financera que tenen molts centres de les aportacions de les famílies va generar, arran el tancament dels centres i la suspensió de serveis i activitats, una situació financera delicada. Aquesta situació, però, s'havia de gestionar amb respecte als principis que regeixen el cobrament de quotes a les famílies.

A criteri d'aquesta institució, la gestió diferenciada, amb criteris tan dispars entre centres, atesa la seva autonomia en la gestió econòmica, si bé no té caràcter irregular, sempre que es respectin els drets associats al pagament de les aportacions econòmiques per part de les famílies, ha generat desorientació, en part perquè les famílies comparteixen la seva experiència. La manca de posició del Departament d'Educació a l'hora d'establir uns criteris generals no ha ajudat a clarificar la situació.

Participació dels consells escolars en els plans d'obertura dels centres. El Departament d'Educació va anunciar el proppassat 20 de maig de 2020 el Pla d'obertura de centres educatius en fase 2 de desescalada en la finalització del curs 2019-2020. Cada centre, d'acord amb l'autonomia organitzativa de què disposa, havia de presentar el seu pla d'obertura amb l'acompanyament de la Inspecció educativa previ a l'inici de les activitats presencials amb l'alumnat. El Síndic va constatar que aquestes instruccions no preveien l'aprovació del pla d'obertura per part del Consell Escolar.

5. LA PARTICIPACIÓ AL LLEURE EDUCATIU EN UN CONTEXT DE DESIGUALTAT I DE DISTANCIAMENT FÍSIC

La crisi derivada de la pandèmia de la COVID-19 ha posat en valor, més que mai, la importància del lleure educatiu com a espai de provisió d'oportunitats per als infants, amb una forta funció preventiva i compensadora de les desigualtats socials si es garanteix l'accés de l'alumnat socialment desfavorit a aquest àmbit educatiu.

Durant el segon trimestre de 2020, la tardana reobertura dels centres i l'escassa organització d'activitats presencials per a l'alumnat van fer que molts d'aquests infants no gaudissin d'activitats presencials d'educació formal o no formal des de feia tres mesos, amb els beneficis socials que això comporta, especialment de prevenció de les desigualtats educatives. Cal tenir present que les famílies socialment més capitalitzades tendeixen a garantir un suport educatiu més gran als infants, també en períodes de vacances, que les famílies socialment menys capitalitzades.

Pel que fa a la participació a les activitats durant l'estiu, les dades disponibles per aquesta institució posen de manifest que la participació a les activitats educatives de lleure s'ha reduït en un 34,5% respecte dels nivells de participació existents l'any 2019, amb una pèrdua de més de 167.000 participants. Aquesta pèrdua de participació suposa un retrocés en l'exercici efectiu del dret al lleure, amb un impacte sobre les oportunitats educatives dels infants i també sobre la capacitat de prevenir problemàtiques socials entre els infants socialment desfavorits.

Taula 3. Dades de participació en activitats d'educació en el lleure a Catalunya (2019-2020)

	Activitats	Participants	Dirigents	Personal de suport	Total assistents
Any 2019	11.215	524.498	71.612	6.756	602.866
Estiu 2019	9.810	486.126	64.660	5.647	556.433
% estiu	87,5	92,7	90,3	83,6	92,3
Estiu 2020	8.561	318.237	47.373	4.585	370.195

Font: Direcció General de Joventut

Les mesures de distanciament físic imposades en el desenvolupament de les activitats o les dificultats per part d'alguns dels actors, com són les AFA/AMPA o altres, en l'organització de casals i altres activitats d'estiu a causa del tancament dels centres i serveis educatius durant l'estat d'alarma, expliquen, en part, aquest decrement de la participació.

Cal tenir present que la crisi econòmica derivada de la pandèmia suposa (i suposarà) un increment de la precarietat social en què es troben (i es trobaran en un futur proper) moltes famílies a causa de l'increment de la taxa d'atur i la consegüent reducció d'ingressos. Aquesta realitat introdueix obstacles a la participació dels infants socialment menys afavorits a l'hora de participar en activitats que requereixen un cost d'accés per part de les famílies, en un context de creixement de la vulnerabilitat social i, consegüentment, també de creixement de la necessitat de promoure la participació

d'aquests infants a l'oferta existent per garantir l'atenció adequada de les seves necessitats socioeducatives.

La manca de garanties de provisió i d'accés d'aquests infants a les activitats educatives de lleure organitzades, tant a l'estiu com posteriorment, pot provocar per als infants socialment desfavorits l'allargament i la reproducció de la situació de desigualtat que pateixen, i que van viure de manera especialment dramàtica durant els mesos de confinament.

Les quotes per a les activitats de lleure durant el confinament. El Síndic també ha rebut diferents queixes en desacord amb el pagament de quotes, especialment a clubs o a entitats esportives, arran de la suspensió de les activitats esportives a causa del confinament per la COVID-19.

El tancament d'equipaments municipals arran de la crisi de la COVID-19. El Síndic ha rebut queixes pel fet que determinats ajuntaments no han cedit durant l'estiu els equipaments escolars i esportius municipals a les entitats de lleure ni han promogut directament la provisió de casals d'estiu o altres activitats adreçades a la infància i l'adolescència. Aquesta negativa a cedir espais ha dificultat l'accés d'infants a les activitats i als beneficis socioeducatius que comporta. La necessària adopció de mesures per prevenir el contagi del COVID-19 ha de ser compatible, sempre que sigui possible d'acord amb les indicacions de les autoritats sanitàries, amb l'exercici del dret al lleure dels infants.

Algunes recomanacions fetes

- Que el Departament d'Educació, el Departament de Treball, Afers Socials i Famílies i els ajuntaments convoquin els ajuts per fomentar l'accés dels infants en igualtat d'oportunitats a les activitats d'educació en el lleure organitzades a l'estiu i també a les activitats extraescolars que es puguin desenvolupar durant el curs (art. 50.3 i 202 de la LEC), i que es garanteixi que la despesa pública destinada s'adreci efectivament a aquests ajuts per a infants, especialment en zones socialment desfavorides.
- Que s'incrementi el finançament de les entitats d'educació en el lleure per promoure la participació dels infants socialment desfavorits a l'oferta d'activitats existent.
- Que les administracions públiques que gestionen directament activitats i serveis de lleure educatiu sufragades amb fons públics, o hi donen suport financer, promoguin mesures d'accessibilitat econòmica (ajuts econòmics, bonificacions i exempcions, sistemes de tarifació social, etc.)
- Que el Departament de Treball, Afers Socials i Famílies i els ajuntaments garanteixin el funcionament dels serveis d'intervenció socioeducativa (centres oberts) al llarg de l'estiu i també en períodes de confinament.
- Cal promoure el treball integrat entre serveis socials, centres escolars i entitats que desenvolupen activitats de lleure educatiu per garantir i donar suport a la participació dels infants socialment desfavorits a l'oferta.

6. DESIGUALTATS I RISCOS EN L'ÚS DE LES TIC PER PART DELS INFANTS I ADOLESCENTS DAVANT EL CONFINAMENT

La bretxa digital. Durant el confinament, en què el seguiment del curs escolar ha estat telemàtic, la bretxa digital ja existent ha resultat especialment discriminatòria per al col·lectiu d'alumnat que per raons socioeconòmiques pot tenir més problemes de connectivitat i de provisió d'equipaments adequats.

Segons l'Enquesta sobre equipament i ús de tecnologies de la informació i la comunicació a les llars, l'any 2019 a Catalunya hi havia un 8,5% de llars amb progenitors que conviuen amb algun fill (prop de 113.000) que no tenien ordinador a casa (8,5%) i un 3,0% (prop de 40.000), que no tenien Internet o banda ampla. Aquesta enquesta també posa de manifest que un 7,2% dels infants de 10 a 15 anys (prop de 36.000) no havien utilitzat en els darrers tres mesos un ordinador, i un 4,6%, Internet.

El 20,8% dels infants de 10 a 15 anys que resideixen en llars amb ingressos de menys de 900 euros mensuals manifesta no haver fet ús d'un ordinador en els darrers tres mesos, mentre que aquest percentatge és de l'1,4% en el cas dels infants que resideixen en llars amb ingressos de més de 2.500 euros mensuals.

El Síndic ha constatat l'esforç desenvolupat pel Departament d'Educació i les administracions locals a l'hora de distribuir dispositius electrònics per a l'alumnat que no tenia ordinador o connectivitat per efecte de la bretxa digital, però també ha constatat que no tot l'alumnat que es trobava en aquesta situació ha rebut un dispositiu electrònic per desenvolupar l'activitat lectiva.

Els excessos i les addiccions en l'ús de les pantalles. Durant els mesos de pandèmia, on els infants i adolescents han reduït la seva activitat social i han romàs més a casa, l'ús de les TIC ha augmentat de manera significativa. Els índexs de consum de temps de pantalles entre infants i adolescents i les consultes per problemes relacionats amb l'addicció i el joc en línia també s'han incrementat davant la manca d'activitats extraescolars, la impossibilitat de sortir al carrer durant un temps i altres factors relacionats amb les mesures adoptades durant pandèmia.

Els infants i adolescents són més vulnerables a algunes de les atraccions que presenta la xarxa i als seus paranys, ja que el seu cervell s'està desenvolupant i està en un moment d'exploració, confiança i obertura, però hi ha infants i adolescents que són especialment vulnerables a partir problemes relacionats amb el mal ús d'Internet, per raons neurobiològiques, individuals psicosocials o també per ser més susceptibles a l'hora de sentir-se atrets pels mecanismes que utilitzen les xarxes socials i altres aplicacions a aquest efecte, i que s'aprofiten d'aquesta natural predisposició de l'infant.

La situació de confinament ha posat de manifest la necessitat urgent d'establir mesures de control i supervisió de l'ús que fan dels infants i adolescents les empreses que es lucren en l'àmbit digital en benefici propi (tant de les seves dades personals com del seu temps i de les vulnerabilitats que presenten per raó d'edat)

Els dèficits de privacitat i seguretat dels infants. Els problemes de seguretat i privacitat que comporten l'ús per part de centres educatius d'eines de treball i espai virtual d'emmagatzematge i la gestió d'informació dels alumnes que ofereixen empreses i plataformes privades, i especialment la preocupació sobre el possible tractament de dades personals per a usos no autoritzats, han estat objecte de treball per part de la institució. En aquest context, el Síndic va emetre una resolució en què, entre altres coses, posava de manifest la seva preocupació per la situació derivada del flux permanent en la xarxa de dades personals i de metadades que aporten informació privada i sensible de l'alumnat en el marc de les eines que ofereix serveis d'informàtica

en núvol (com ara GSuite o Office 365 Education) i, molt especialment, en relació amb el possible tractament ocult de dades personals derivat de funcions algorítmiques o d'aplicacions d'intel·ligència artificial que poden aportar informació concreta sobre usos i costums de l'alumnat i altres tipus d'explotació d'anàlisi de dades que permeten perfilar i caracteritzar els alumnes, a banda de conèixer molta informació personal sensible.

Algunes recomanacions fetes

- Garantir que l'alumnat, els docents i els centres disposen de les infraestructures i l'equipament digital necessari per assegurar el correcte desenvolupament de les activitats d'ensenyament i aprenentatge i garantir que les condicions d'accés i seguiment del curs de forma telemàtica per part de cada alumne no implica discriminació per raons socioeconòmiques, ni tampoc per discapacitat.
- Elaborar un marc normatiu específic que reguli les condicions i les característiques de seguretat i privacitat que han de garantir les plataformes utilitzades, i també garantir que els nivells de seguretat i filtratge de continguts siguin adequats i garanteixin la intimitat i la privacitat de les dades personals de l'alumnat.
- Estudiar la incidència de les mesures de confinament en l'ús de les pantalles entre infants i joves, i també en les consultes per addiccions i detecció de pràctiques no saludables a través d'Internet.
- Avançar la modificació anunciada del Codi de consum per millorar la protecció de la infància i l'adolescència en matèria de joc i publicitat en línia, i també altres mesures normatives que permetin limitar l'ús dels infants i adolescents i el foment d'hàbits no saludables amb finalitats lucratives per part d'empreses que operen a través d'Internet

7. SITUACIONS D'ESPECIAL VULNERABILITAT DELS INFANTS I ADOLESCENTS AMB DISCAPACITAT EN EL CONTEXT DE LA PANDEÀMIA

Les dificultats que afecten la possibilitat d'exercir materialment els drets per part dels infants i adolescents amb discapacitat s'han fet encara més greus a causa de la crisi sanitària (i ara també social i econòmica) provocada per la COVID-19 i, en particular, durant el període de vigència de l'estat d'alarma o més enllà en el cas de serveis la prestació dels quals va trigar encara més a reactivar-se.

Des del mes de març de 2020, el Síndic ha rebut queixes de moltes famílies d'infants amb discapacitat i dependència reconegudes que posen de manifest la manca gairebé absoluta de suport i d'atenció per part dels professionals i serveis que habitualment els atenen als centres a què assisteixen: centre educatiu, centres de reeducació, serveis d'atenció terapèutica, etc. La implementació d'algunes mesures relacionades amb l'estat d'alarma per la COVID-19 va afectar directament l'àmbit social i de l'atenció dels serveis socials especialitzats, a causa, entre d'altres, de l'anul·lació de les activitats dels serveis d'intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents en situació de risc i les seves famílies (centres oberts) i la suspensió temporal dels serveis dels centres de desenvolupament infantil i atenció precoç (CDIAP), dels centres de salut mental infantil i juvenil (CSMIJ), dels centres d'atenció a persones amb discapacitat (CAD) i dels serveis de valoració de la dependència (SEVAD) de la Xarxa de Serveis Socials d'Atenció Pública.

Convé recordar, per exemple, que l'any 2019 més de 40.000 infants a Catalunya van ser atesos pels CDIAP, amb un creixement sostingut en els darrers anys, i quasi 70.000, en CSMIJ.

El Síndic també va rebre queixes presentades en casos particulars per algunes famílies d'alumnes de centres d'educació especial i amb necessitats de suport educatiu (NESE) i necessitats educatives especials (NEE) escolaritzats en centre ordinaris que veien com, durant les setmanes de tancament dels centres educatius, els infants havien deixat de rebre molts dels serveis i de les atencions educatives i complementàries (especialment en el cas dels CEE) que reben ordinàriament a l'escola durant el curs. Les consideracions i recomanacions emeses pel Síndic entorn d'aquesta problemàtica s'exposen en l'apartat sobre el dret a l'educació d'aquest informe.

L'increment dels alumnes escolaritzats en centres d'educació especial. Les dades disponibles posen de manifest que durant el curs 2019/2020 es va produir un increment del nombre d'alumnat escolaritzat en centres d'educació especial, en contrast amb l'aplicació del principi d'inclusió educativa previst en el Decret 150/2017, de 17 d'octubre, de l'atenció educativa a l'alumnat en el marc d'un sistema educatiu inclusiu, però també que durant els cursos 2019/2020 s'ha continuat amb la tendència sostinguda d'increment del nombre de recursos destinats a l'atenció d'aquest alumnat en els centres ordinaris. En el cas de les SIEI, per exemple, aquestes han passat de les 559 el curs 2018/2019 a les 895,5 per al curs 2020/2021. També ha augmentat el nombre de recursos per a l'atenció als alumnes amb dificultats d'audició, llenguatge i comunicació dels CREDA i el nombre de professionals dels EAP.

Taula 12. Evolució de l'alumnat amb necessitats educatives especials al sistema educatiu (2010-2020)

Cursos	Alumnes en centres d'educació especial	Total d'alumnes amb NEE	% d'alumnes amb NEE en centres ordinaris
2010-2011	6.369	24.776	74,3
2011-2012	6.568	25.507	74,3
2012-2013	6.744	24.812	72,8
2013-2014	6.927	24.686	71,9
2014-2015	7.147	25.311	71,8
2015-2016	7.282	25.907	71,9
2016-2017	6919	31.612**	78,1
2017-2018	6.839	30.696	77,2
2018-2019	7.087	33.931	79,1
2019-2020	7.456	-	-

Font: Departament d'Ensenyament

Nota: ** Les dades dels centres ordinaris corresponen a alumnat d'INF, PRI i SEC. Alhora, cal tenir present que s'hi han afegit categories de reconeixement de NEE respecte de les dades de cursos anteriors. Aquest canvi s'ha degut a l'aprovació de l'Ordre ENS/293/2015, de 18 de setembre, de creació del Registre d'alumnes i del fitxer de dades de caràcter personal associat, i a la posterior implantació d'aquest registre (RALC), en què s'han d'inscriure tots els alumnes matriculats als centres educatius d'ensenyaments reglats no universitaris de Catalunya. El RALC és l'única font de dades d'identificació dels alumnes, de manera que s'interrelaciona amb la resta de sistemes d'informació del Departament, com ara la GEDAC (aplicació per a la gestió d'escolarització).

El dret a l'educació de l'alumnat amb necessitats educatives especials davant la suspensió de classes presencials i el tancament de centres educatius. El tancament dels centres educatius (i en especial dels centres d'educació especials) va comportar un esforç molt important a les famílies dels infants i adolescents amb discapacitat, i molt especialment en els casos de discapacitat intel·lectual o d'infants i adolescents amb vulnerabilitat neurobiològica o trastorns de conducta, atès que el pes de formar-los i atendre'ls va passar a dependre totalment d'elles. Per això el Síndic va recomanar proveir aquestes famílies de suports assistencials a les llars en els casos en què els infants i adolescents que necessiten una assistència més específica.

La limitació de la mobilitat i el confinament dels infants amb discapacitat o amb trastorns de conducta. Les limitacions establertes durant l'estat d'alarma en relació amb la circulació per vies o espais d'ús públic per a l'exercici de determinades activitats van exceptuar els casos de les persones amb discapacitat i acompanyants. En el temps de confinament, però, el sector de la discapacitat intel·lectual van cridar l'atenció sobre el fet que algunes persones (infants i adults) d'aquest col·lectiu havien estat increpades, escridassades i insultades al carrer quan havien sortit amb els seus acompanyants a passejar.

Davant d'aquesta situació, el Síndic va recordar que ningú no hauria de qüestionar l'exercici del dret de sortir al carrer ni reclamar la identificació visual de les persones amb aquestes característiques quan surten al carrer, atès que això suposa una afectació dels seus drets i una estigmatització de la persona afectada.

La mascareta com a barrera en la comunicació. El Síndic ha tingut coneixement de la reivindicació de diversos sectors professionals, especialment personal docent i personal d'atenció directa, de diferents nivells i programes educatius, de poder utilitzar mascaretes transparents per al desenvolupament de la seva feina. S'argumenta que l'expressió facial és fonamental per poder establir comunicació o transmetre l'ensenyament en relació amb algunes persones per les seves característiques personals, pels grups d'edat als quals pertanyen o pel tipus d'ensenyament que es vol impartir. Entre els professionals que reclamen aquest tipus de mascareta per poder dur a terme la seva feina hi ha, entre d'altres, professorat d'alumnat amb discapacitat auditiva o sordesa, tant en centres ordinaris com en centres d'educació especial (CEE); professorat i professionals d'atenció directa dels CEE en general, especialment per al treball amb infants i adolescents amb discapacitat intel·lectual; personal d'atenció i teràpia d'infants i adults amb discapacitat intel·lectual; professorat de llengües estrangeres, tant per a infants com per a adults, i mestres d'educació infantil.

Algunes recomanacions fetes

- Reforçar i ampliar l'abast d'alguns dels serveis, prestacions bàsiques serveis i recursos especialitzats reconeguts als infants i adolescents en situació de dependència i amb discapacitat (educatius o no), aturats o suspesos durant la vigència de l'estat d'alarma, com ara els serveis d'ajuda a domicili, els serveis de les tecnologies de suport i cura, servei de suport als familiars cuidadors i altres cuidadors no professionals, la prestació econòmica per a cures en l'entorn familiar i suport als cuidadors no professionals, els serveis d'atenció precoç, serveis terapèutics de diferent tipus i els serveis d'intervenció socioeducativa no residencial, entre d'altres.
- Adoptar mesures excepcionals de suport al domicili que permetin garantir, al màxim possible, el benestar i la garantia dels drets dels infants i adolescents en l'entorn domiciliari.
- Adoptar mesures per assegurar la continuïtat de l'educació de l'alumnat amb discapacitat durant el període de confinament i tancament dels centres, habilitant els

Algunes recomanacions fetes

recursos que permetin a l'alumnat amb discapacitat continuar la seva escolaritat des de casa, amb els suports educatius que correspongui en cada cas i l'atenció dels professionals especialistes (professionals de diferents teràpies, suport assistencial, etc.).

- Garantir suport específic per a les famílies (progenitors i cuidadors) que atenen l'alumnat amb discapacitat davant el tancament dels centres educatius, amb una especial atenció dels alumnes dels centres d'educació especial.
- Garantir l'acompanyament personalitzat, si convé amb caràcter diari, de l'alumnat amb discapacitat a través dels diferents canals disponibles, també per via telefònica.
- Destinar professionals dels serveis educatius específics (especialment dels EAP, CEPs, CREDA, MALL, els serveis d'orientació psicopedagògica dels centres concertats, etc.) per donar suport específicament a l'alumnat amb discapacitat en coordinació amb les direccions i el professorat, a fi de garantir el seguiment directe de l'alumnat amb NESE i NEE.
- Adoptar mesures per sensibilitzar la societat sobre les dificultats afegides que suposa la situació de confinament a moltes persones, i molt especialment infants i adolescents amb discapacitat i trastorns de conducta, conductes disruptives o trastorns de l'espectre autista.
- Només els agents de l'autoritat poden requerir qualsevol persona que circuli pel carrer perquè n'expliqui els motius i, si s'escau, serà en el marc d'aquests controls ordinaris que les persones amb discapacitat i trastorns de conducta, conductes disruptives o trastorns de l'espectre autista hauran d'acreditar la condició que els permet circular pel carrer mitjançant els documents oficials acreditatius de la discapacitat i, si escau, altres que recullin la necessitat de sortir de casa per causa major.

8. LA SALUT INTEGRAL DE L'INFANT MÉS ENLLÀ DE LA COVID-19

En un primer moment, durant el mes de març i amb la declaració de l'estat d'alarma, es considerava que els infants eren grans agents transmissors del virus, i una de les primeres mesures que es van aplicar va ser el tancament de centres educatius amb la finalitat d'evitar l'expansió de la pandèmia. També es va limitar molt el dret de mobilitat dels infants i adolescents malgrat l'alerta d'autoritats, com ara l'OMS i el Comitè de Drets de l'Infant, que indicaven que la mesura de confinament domiciliari adoptada podia afectar la salut i el benestar dels infants de manera superior a la resta de la població, atès que els infants estan en procés de desenvolupament i depenen en major grau de l'entorn per regular les emocions i les conductes. S'exposava que la necessitat d'hàbits i de rutines és especialment sensible en el cas dels infants, i també la necessitat d'activitat motriu a l'aire lliure i d'interactuar entre iguals.

La pràctica de proves PCR a infants i adolescents. Algunes famílies van mostrar el seu malestar pel fet que no es permetés acompanyar els infants durant la realització de la prova, tot al·legant que la prova era dolorosa i molesta i que s'havia de preservar el dret dels infants a estar acompanyats, tal com preveuen la Carta europea dels drets dels infants hospitalitzats i la Carta de drets i deures de la ciutadania en relació amb la salut i l'atenció sanitària. Altres famílies han manifestat la seva oposició que es practiqui la prova PCR als centres educatius a través de l'estratègia de cribratges engegada pel Departament de Salut.

El Síndic ha defensat que el dret a la salut ha de ser considerat des d'una perspectiva global, que comprèn també la satisfacció de les necessitats emocionals i afectives durant processos en què s'intervé un infant des del punt de vista sanitari i en què es poden presentar sentiments d'inseguretat, angoixa, patiment o dolor.

Cal tenir present que la presència dels tutors legals dels infants per fer aquestes proves implica un augment del risc de transmissió al centre educatiu per l'augment de persones circulant-hi, i que la presència d'adults que no formen part del funcionament habitual del centre educatiu pot contravenir els protocols indicats per combatre l'expansió del virus i comprometre la salut pública, i també la continuïtat de l'activitat educativa de tipus presencial que s'està duent a terme. En aquest sentit, s'ha permès que dins l'autonomia de cada centre es gestionés la presència de progenitors o tutors legals mentre es practica la prova de l'infant, sobretot en el cicle d'educació infantil i considerant cada cas concret.

Després de comunicar la decisió de la Generalitat de recomanar que els alumnes d'educació secundària es facin ells mateixos l'extracció nasal de la mostra, supervisats pels docents, i ateses les queixes rebudes, el Departament de Salut ha informat que hi hauria personal sanitari controlant el procés.

Les mancances en l'atenció pediàtrica. El Síndic denuncia des de fa anys la insuficiència de professionals de pediatria i infermeria pediàtrica, la qual cosa afecta la qualitat de l'atenció sanitària que reben els infants i adolescents i suposa un incompliment dels criteris de planificació i els criteris d'accessibilitat establerts en el Pla estratègic d'ordenació de l'atenció de pediatria a l'atenció primària i en el mapa sanitari, sociosanitari i de salut pública a Catalunya.

En aquest sentit, cal remarcar que el Departament de Salut estava avançant en la provisió de noves places d'especialistes en pediatria de l'atenció primària i en el disseny i l'ordenació de l'atenció primària pediàtrica a Catalunya.

Abans que s'haguessin pogut implementar aquestes mesures i que els serveis pediàtrics d'atenció primària s'haguessin pogut reforçar i reorganitzar, la forta tensió que ha suposat en l'atenció primària la gestió de les proves de detecció del virus i les dificultats per garantir una atenció presencial en tots els centres han pogut generar un greuge pel que fa a la tasca de prevenció, seguiment i detecció de dificultats en el desenvolupament sa i integral de l'infant, que caldrà analitzar detingudament.

L'increment de les llistes d'espera en temps de pandèmia. Les dades facilitades pel Departament de Salut no denoten, el mes de setembre de 2020, que el nombre i la proporció d'infants pendents de consultes externes, proves diagnòstiques o intervencions quirúrgiques hagin incrementat (vegeu la taula 5), tot i que sí que ha augmentat el temps d'espera en 55 dies per a la realització d'intervencions quirúrgiques o en 25 dies per a la realització de proves diagnòstiques (vegeu la taula 6).

Taula 5. Evolució del nombre i la proporció d'infants a les llistes d'espera (2014-2020)

	Desembre 2014		Desembre 2015		Juny 2016		Setembre 2017		Agost 2018		Desembre 2018		Setembre 2019		Setembre 2020
	Nom-bre	%	Nom-bre	%	Nom-bre	%	Nom-bre	%	Nom-bre	Nom-bre	%	Nom-bre	%	Nombre	
Consultes externes	-	-	57.461	11,1	65.290	11,9	51.845	12,3	51.805	42.535	9,9	57.457	11,2	41.318	
Proves diagnòstiques	3.009	2,9	2.625	2,2	3.781	2,7	2.750	2,9	3.171	2.300	2,0	3.844	2,6	3.613	
Intervencions quirúrgiques	12.226	7,6	12.115	7,9	13.218	8,2	14.139	8,2	14.112	11.391	6,4	13.270	7,2	11.340	

Font: Servei Català de la Salut. Registre de llistes d'espera

Nota: No es disposa de Consulta externa de 2014.

Taula 6. Temps mitjà (en dies) d'espera dels infants per especialitat amb nombre més alt de pacients en espera (2014-2020)

Consulta externa	Desembre 2014	Desembre 2015	Juny 2016	Setembre 2017	Agost 2018	Desembre 2018	Setembre 2019	Setembre 2020
Consulta externa	-	-	-	-	-	-	-	-
Proves diagnòstiques	74	60	59	74	73	-	106	131
Intervencions quirúrgiques	181	155	139	162	157	-	160	215

Font: Servei Català de la Salut. Registre de llistes d'espera

Nota: No es disposa de Consulta externa de 2014. Es tenen en compte les consultes externes i les proves diagnòstiques que tenen una prioritats preferent i ordinària. La taula recull els procediments (especialitats, proves o intervencions) amb un nombre de pacients pediàtrics en espera més elevat en cada moment observat.

L'increment dels problemes de salut mental infantojuvenil en temps de pandèmia. Segons dades de l'any 2019, en els darrers anys s'ha produït un augment sostingut del nombre d'infants i adolescents atesos per CSMIJ, dels 54.570 de 2010 als 69.006 de 2019 (10 infants més per cada 1.000 en una dècada), i també un increment sostingut de les visites per pacient atès, la qual cosa constata l'increment de recursos en aquest àmbit, per bé que el nombre de centres s'hagi mantingut estable.

Hi ha una forta desigualtat en la garantia del dret a la salut mental infantil i juvenil, ja que, d'una banda, la pobresa és un factor de vulnerabilitat i augmenta el risc de patir trastorns i patologies de salut mental i, de l'altra, impedeix l'accés a recursos complementaris en l'àmbit de la salut mental de tipus privat.

D'altra banda, els serveis de salut mental s'han vist afectats per les restriccions aprovades en els protocols, la qual cosa ha pogut afectar la qualitat en l'atenció rebuda. Així, per exemple, la guia d'actuació als serveis de salut mental i addiccions en el context de la pandèmia pel coronavirus SARS-CoV-2 en el període de desconfinament, aprovada el 15 de setembre de 2020, redueix els períodes d'hospitalització i l'atenció presencial als centres de salut mental a la indispensable, limita la derivació als dispositius d'urgències psiquiàtriques hospitalàries i potencia els ingressos programats, entre d'altres.

Algunes recomanacions fetes

- Cal avaluar els efectes que han pogut tenir en la salut infantil i juvenil les mesures restrictives a la mobilitat i el tancament de serveis a l'hora de fer prevaler l'interès superior de l'infant en la decisió de prendre noves mesures de contenció de la pandèmia.
- Cal garantir els terminis d'accessibilitat i establir la condició d'infant com a criteri de prioritització en l'accés dels pacients a les prestacions sanitàries.
- Malgrat les dificultats que comporta per a l'atenció pediàtrica primària gestionar la incidència de la pandèmia en la població infantil i juvenil, cal esmerçar esforços per poder garantir la presencialitat del servei i l'aplicació del protocol d'activitats preventives i de promoció de la salut a l'edat pediàtrica, als efectes de prevenció i detecció precoç de dificultats que poden afectar el ple desenvolupament de l'infant.
- S'ha d'avançar en el disseny i l'ordenació de l'atenció primària pediàtrica a Catalunya iniciat i actualitzar el protocol de seguiment del nen sa per adequar-lo a una visió comunitària i de salut integral.
- També cal avaluar la incidència de les mesures de contenció de la pandèmia en la diagnòsi de determinades patologies en infants i adolescents per poder aplicar mesures correctores.

9. LA INCIDÈNCIA DE LA CRISI DE LA COVID-19 EN EL SISTEMA PROTECTOR

La crisi sanitària, les mesures que s'ha adoptat per fer-hi front i la situació de crisi econòmica i social sobrevinguda afecten especialment la infància en risc i les seves famílies, que han vist incrementada la seva vulnerabilitat, i els infants i adolescents en recursos alternatius a la família, especialment els que estan ingressats en centres.

Cal destacar a Catalunya l'acolliment familiar ha esdevingut una mesura quasi subsidiària respecte de l'acolliment en centre, i l'acolliment residencial continua essent la mesura de protecció més utilitzada. El setembre de 2020 menys de la meitat dels infants tutelats (44,1%) estan en acolliment familiar, i si es tenen en compte només els infants tutelats que no estan en família extensa i a qui l'Administració ha proporcionat un recurs de protecció, menys d'una cinquena part (14,8%) estan en acolliment familiar.

Taula 7. Evolució del nombre d'infants tutelats en acolliment familiar (2002-2020)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (set)
Infants tutelats acollits en família aliena	467	514	538	589	635	669	704	801	885	924	958	966	969	1.004	972	928	906	945	953
Infants tutelats acollits en família extensa	2.264	2.392	2.322	2.307	2.355	2.482	2.477	2.627	2.773	2.944	2.464	2.467	2.415	2.446	2.420	2.439	2.447	2.480	2.479
Infants en acolliment familiar (%)	46,4	47,5	46,7	44,6	42,6	43,1	42,7	43,7	45,8	53,6	48,6	48,5	48,4	49,6	49,0	45,2	39	39,1	44,1
Infants en acolliment familiar (excloent infants en família extensa) (%)	12,9	13,8	14,1	14,1	13,6	13,8	14,2	15,4	17	21,6	20,9	21	21,2	22,2	21,6	18,5	13,5	12,7	14,8
Infants tutelats per DGAIA	5.881	6.119	6.128	6.498	7.018	7.313	7.450	7.845	7.985	7.217	7.040	7.076	6.985	6.962	6.927	7.449	9.590	9.387	8.345

Font: Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència i l'Institut Català de l'Adopció

Nota: *Les dades d'acolliment familiar no inclouen els acolliments preadoptius.

Així mateix, es continua constatant la presència d'infants de menys de sis anys en centres, com també de nens i nenes més grans amb proposta d'acolliment familiar que han de viure en centre per manca d'aquest recurs. Per un costat, segons dades facilitades per la DGAIA de setembre de 2020, prop de 533 infants estan pendents d'un altre recurs, 461 dels quals d'un acolliment en família aliena. La manca d'increment significatiu del nombre de famílies alienes facilita que la prevalença d'infants pendents d'un acolliment familiar es mantingui relativament estable al llarg del temps. I per un altre costat, el nombre d'infants de menys de sis anys ingressats en centres és de 129 i, d'aquests, 63 tenen menys de tres anys. Després d'un cert procés de decrement de la presència d'infants petits en centres residencials, a partir de l'any 2018 aquesta tendència també es mostra estancada, sense una millora significativa (vegeu les taules 8 i 9).

Taula 8. Evolució dels infants tutelats que estan en el sistema de protecció pendents d'un altre recurs (2010-2020)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (set)
Infants tutelats	7.040 (6.774)*	7.076 (6.706)*	6.985 (6.698)*	6.962 (6.794)*	6.927	7.449	9.590	9.387	8.345
Infants tutelats pendents	-	-	-	-	644	612	575	537	533
% sobre infants tutelats	-	-	-	-	9,2	8,2	6,0	5,7	6,4
Infants tutelats pendents de família aliena	-	-	-	522	483	502	508	532	461
Infants tutelats pendents de CRAE	-	-	-	82	83	76	49	50	55
Infants tutelats pendents de CREI	-	-	-	-	26	21	13	11	14
Infants tutelats pendents de centre terapèutic	-	-	-	-	12	13	5	4	8

Font: Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència

Nota: A partir de l'any 2016, de les dades d'infants tutelats es deixen de comptabilitzar: els joves amb expedient assistencial que es comptabilitzaven altres anys, atès que en realitat són majors d'edat, tot i que continuen atesos pel sistema de protecció. Per poder comparar les dades en els diferents anys caldria utilitzar les dades que es troben entre parèntesi, on precisament s'han exclòs aquests joves.

L'allargament de la crisi, situacions puntuals de contagi en centres que van obligar inicialment a adoptar mesures urgents per desinternar infants i, especialment, la incidència de les mesures en la vida dels centres i els drets de nois i noies posen de manifest la necessitat de reduir-ne la presència en recursos institucionals, impulsar definitivament l'acolliment en família aliena, i incrementar la intervenció i el suport a les famílies. En aquest sentit, s'ha de considerar una oportunitat per promoure canvis estructurals llargament pendents dins el sistema de protecció.

L'increment dels infants en desemparament i en estudi que es troben en la pròpia família. Les mesures adoptades arran de la pandèmia també han afectat el funcionament dels equips que treballen amb les famílies –serveis socials d'atenció primària i equips d'atenció a la infància– en un moment que aquestes famílies poden haver vist incrementada significativament la seva vulnerabilitat per la crisi econòmica i el confinament.

Les dades també semblen indicar, però, que hi ha un creixement del nombre d'infants que estan en desemparament i en estudi i que es troben en la pròpia família. Aquest fet indica una major capacitat de detecció per part dels serveis socials, però també comporta una necessitat més gran de recursos si es vol assegurar un treball més intens i un major suport a les famílies. Si en l'actual context de pandèmia es vol garantir la cura i la protecció adequades dels infants en el seu entorn familiar, cal garantir que els EAIA disposen dels recursos suficients per fer el seguiment i l'acompanyament necessaris.

Taula 9. Evolució dels infants tutelats que estan en estudi per part de l'EAIA (2014-2020)

	2014	2015	2016	2017	2018 (15 set)	2019 (set)	2020 (set)
Expedients de desemparament sense mesura cautelar	853	874	1.004	1.243	1.333	1.475	1.579
Expedients de desemparament amb mesura cautelar	540	671	722	1.025	2.042	2.322	1.448
Ràtio expedients desemparament per infant tutelat	0,20	0,22	0,25	0,30	0,40	0,39	0,36
	31 desembre 2014	31 desembre 2015	31 desembre 2016	31 desembre 2017	30 setembre 2018	30 setembre 2019	30 setembre 2020
Estudi	582	593	719	1.003	1.012	1.234	1.325
Estudi + mesura cautelar	226	281	410	765	1.702	2.003	1.187
	2014	2015	2016	2017	2018 (30 set)	2019 (30 set)	2020 (30 set)
Mitjana de temps	6,7 mesos	6,3 mesos	6,0 mesos	6,1 mesos	5,7 mesos	4,6 mesos	4,2
Mediana de temps	4,6 mesos	4,6 mesos	4,5 mesos	3,5 mesos	3,5 mesos	4,6 mesos	3,9

Font: Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència

Nota: Els EAIA intervenen en diferents situacions (expedients de risc, expedients de desemparament i expedients de tutela). Els expedients de desemparament són els que es podrien considerar com a casos en estudi, sense que hagi estat necessària una mesura cautelar o en què aquesta mesura cautelar sí que ha estat necessària. D'altra banda, les dades de temps mitjà i mediana corresponen als mesos que han romàs oberts els expedients de desemparament i que han estat tancats en l'any estudiat, excloent en el càlcul els valors extrems (5%; 2,5%).

La manca d'equiparació de famílies extenses amb alienes pel que fa al cobrament d'importos complementaris a la prestació per a l'acolliment d'un infant tutelat per l'Administració. El Síndic és coneixedor que famílies extenses han reclamat a la DGAIA l'esmentat complement a la prestació per raó de la discapacitat de l'infant acollit, i els ha estat denegat sobre la base que va destinat exclusivament als infants acollits en família aliena, i no als infants acollits en família extensa. Des de la perspectiva dels drets dels infants, fomentar o incentivar l'acolliment dels infants en famílies alienes no ha de suposar la percepció de menys beneficis per a les famílies extenses, les quals, especialment durant aquest període ocasionat per la COVID-19, tal com el Síndic ha comprovat a través de les queixes rebudes, sovint presenten greus dificultats i fan autèntics esforços per fer front a les càrregues de criança, educació i desenvolupament integral de l'infant acollit. L'equiparació dels ajuts entre famílies alienes i extenses garanteix la igualtat efectiva dels drets dels infants acollits en ambdós sistemes familiars.

La disminució dels infants i joves migrants en situació de vulnerabilitat. En els darrers anys, el principal factor de transformació del sistema de protecció ha mantingut relació amb els fluxos d'arribada d'infants migrants no acompanyats. Des de l'any 2015, el sistema de protecció ha experimentat un creixement important dels infants tutelats i també dels recursos residencials per atendre'ls. En els darrers cinc anys, el nombre de places residencials s'ha doblat per acollir majoritàriament els infants migrants arribats sense referents familiars. Val a dir, però, que durant l'any 2020, en part també per efecte de les restriccions de la pandèmia, el nombre d'infants migrants no acompanyats atesos en el sistema de protecció s'ha reduït en un 39,4% respecte a l'any anterior, i el nombre de nous casos atesos, en un 72,4% (vegeu la taula 10). A diferència d'anys anteriors, doncs, el sistema de protecció no ha crescut de manera significativa en el nombre de places.

Taula 10. Evolució del nombre d'infants tutelats per nacionalitat (2012-2020)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (set)
Infants amb mesura protectora per DGAIA	7.040	7.076	6.985	6.962	6.927	7.449	9.590	9.387	8.345
Infants amb mesura protectora per DGAIA de nacionalitat estrangera	1.232	1.661	2.138	4.498	4.327	3.338
%	17,7	24,0	28,7	46,9	46,1	40
Menors estrangers no acompanyats a Catalunya atesos durant l'any	438	431	600	624	973	1.958	4.812	5.766	3.493
Nous casos de menors estrangers no acompanyats a Catalunya durant l'any	...	317	356	377	684	1.489	3.659	2.202	606
Menors estrangers no acompanyats residents en centre d'acolliment	306	273	267	264	376	588	573	419	249
Menors estrangers no acompanyats residents en servei de primera acollida i atenció integral	0	0	0	0	0	187	1.717	1.798	1.410
Menors estrangers no acompanyats residents en servei de protecció d'emergència	0	0	0	0	0	0	485	815	582
Places en centres d'acolliment	554	554	527	527	532	523	523	523	523
Places en centres d'acolliment i primera acollida	554	554	527	527	532	731	1.437	1.670	1.317

Font: Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència

Algunes recomanacions fetes

- Desenvolupar una estratègia de desinstitucionalització dels infants i adolescents, amb l'objectiu que l'ingrés en centre tingui lloc únicament quan es consideri el recurs més adequat per a l'infant.
- Promoure l'acolliment en família aliena, incloent-hi l'acolliment en unitat convivencial d'acció educativa (professional) i l'acolliment d'urgència i diagnòstic.
- Suprimir l'ingrés en centre dels infants de menys de sis anys.

10. LA INVISIBILITZACIÓ DE LA VIOLÈNCIA EN EL MARC DE LES MESURES DE CONTENCIÓ DE LA COVID

La situació de confinament i les diferents mesures preses per contenir l'avenç de la COVID-19 han pogut provocar una major probabilitat que es produeixin situacions de violència envers els infants i adolescents, i el fet que la detecció, sobretot en els mesos d'estricta confinament domiciliari i de tancament d'escoles, fos més baixa de l'habitual. Una situació excepcional de confinament, on la convivència és permanent i forçosa i la mobilitat, reduïda o nul·la, pot afavorir les situacions de conflicte i violència, amb l'agreujant de la dificultat per a la víctima de no poder trobar suport de familiars, professionals i altres recursos.

Durant el període de confinament, el Registre unificat de maltractament infantil-salut (RUMI_Salut), que és l'instrument que facilita la informació estadística del maltractament infantil a través de la notificació dels professionals dels centres hospitalaris públics, indica un clar descens en el mes de ple confinament, en què només es notifiquen 9 casos respecte de la mitjana habitual, al voltant de 30 casos mensuals.

Pel que fa a la intervenció de la UDEPMI, que és la Unitat de detecció i prevenció del maltractament infantil de la DGAIA i que dona resposta a comunicacions, denúncies socials i sol·licituds d'informació de casos de maltractament infantil, sobretot derivats del telèfon Infància Respon 116111, durant el mes d'abril es van obrir menys expedients nous, 52, respecte dels 227, 276 i 246 dels mesos de desembre, gener i febrer. També van en la mateixa línia les dades de trucades rebudes al telèfon Infància Respon, que, mentre que el mes de gener de 2020 en va rebre 1.401, a l'abril, en ple confinament, només en va rebre 950, un 32% menys.

D'acord amb les dades de la Direcció General de Policia durant el període de confinament es van atendre 177 menors víctimes de situacions de violència domèstica, mentre que durant el mateix període de l'any 2019 se'n van atendre 263, la qual cosa significa un descens d'un 32% de víctimes infants ateses, mentre que la denúncia per violència filio-parental es manté.

Així mateix, en el confinament han quedat invisibilitzades algunes situacions de patiment d'adolescents LGTBIQ+ en famílies que no accepten la seva orientació sexual. També s'han produït situacions de ciberassetjament entre iguals a causa de la major exposició dels infants i adolescents a les xarxes socials, i el menor control per part de l'escola de les relacions entre iguals.

Com a situacions en què ha augmentat de manera exponencial la vulnerabilitat, cal fer referència a les noies víctimes de xarxes de tràfic de persones que, en la crisi de la COVID-19, han quedat encara més invisibilitzades per la manca de possibilitat de demanar auxili.

El Síndic considera que no s'han posat prou recursos per abordar la greu situació d'emergència social provocada per la situació d'emergència sanitària, i no s'ha fet un seguiment prou acurat per detectar situacions de violència envers infants i adolescents que hagin pogut quedar invisibilitzades.

Algunes recomanacions fetes

- Cal un seguiment proactiu dels serveis i els professionals per prevenir i detectar la violència, especialment en cas de manca d'assistència presencial de l'infant a l'escola. Així mateix, calen més recursos de criança positiva i acompanyament a la parentalitat en el decurs de tot el procés de criança, especialment durant l'adolescència.
- Pel que fa als serveis socials i els serveis d'atenció especialitzada a la infància en risc, cal poder fer un seguiment amb la màxima presencialitat possible per part dels professionals dels casos, tot preservant les mesures de protecció, sempre que sigui possible, que inclogui visites a domicili, per assegurar la protecció dels infants i adolescents afectats.

